

LESZEK OLEJNIK

ORCID: 0000-0002-7404-9507

LESZEK.OLEJNIK@UNI.LODZ.PL

Uniwersytet Łódzki

Wydział Filozoficzno-Historyczny

Katedra Historii Polski i Świata po 1945 r.

Z chłopskiej zagrody na uniwersytecką katedrę. Karty z biografii prof. Stefana Banasiaka (1929–2018)

From a Peasant's Homestead to the University Chair. Outline of the Biography of Prof. Stefan Banasiak (1929–2018)

Prof. Stefan Banasiak – wybitny historyk dziejów najnowszych, przez szereg lat dyrektor Instytutu Historii Uniwersytetu Łódzkiego, wychowawca kilku pokoleń historyków – pochodził z Ziemi Łęczyckiej. Urodził się 2 IX 1929 r. w podłęczyckiej wsi Topola Katowa. Miejscowość ta jest wymieniana w źródłach już w XIV w. W dziejach najnowszych znajdowała się w gminie Tkaczew powiatu łęczyckiego (do 1954). Według danych spisu ludności z 1921 r. w Topoli Katowej było 47 gospodarstw i 299 mieszkańców. Wszyscy mieszkańcy deklaruwali wyznanie katolickie i narodowość polską. W latach 1954–1972 funkcjonowała tu gromada Topola Katowa, która w 1973 r. weszła w skład gminy Łęczyca¹.

Rodzice Stefana Banasiaka – Jan i Helena z domu Wyderkiewicz – posiadali sześćhektarowe gospodarstwo rolne w tejże miejscowości. Profesor miał rodzeństwo – dwóch braci Stanisława i Zygmunta oraz siostrę Halinę. Do wybuchu II wojny światowej ukończył 3 klasy szkoły powszechnej w Topoli Katowej.

FOT. 1 Stefan Banasiak

1 Por. L. Zugaj, *Historia administracji w gminie Łęczyca*, Lublin 2013.

We wrześniu 1939 r. na terenie Ziemi Łęczyckiej toczyły się zażarte walki żołnierzy polskich w obronie ojczyzny zaatakowanej przez hitlerowskie Niemcy. Na tym terenie miała miejsce największa bitwa kampanii 1939 r. – bitwa nad Bzurą. Po wkroczeniu wojsk niemieckich do rodzinnej miejscowości Stefana Banasiaka – Topoli Katowej – Niemcy dopuścili się zbrodni wojennej, zastrzelili dwóch mieszkańców tej wioski.

Lata okupacji to okres bolesnych, dramatycznych doświadczeń rodziny Stefana Banasiaka. Ich udziałem były represje związane z wojną i okupacją. Rodzina Stefana Banasiaka w lipcu 1940 r. została usunięta z rodzinnego gospodarstwa. Wysiedlenie miało charakter wyjątkowo brutalny, a wysiedlanym Niemcy nie pozwolili zabrać żadnego dobytku. Po krótkim pobycie w obozach przesiedleńczych w Łodzi (ul. Łąkowa, Gdańska, Kopernika) zostali skierowani do ówczesnego dystryktu radomskiego Generalnego Gubernatorstwa, do wsi Osówka (obecnie gmina Sienno, pow. lipski, woj. mazowieckie). Profesor wspominał: „tam pasłem krowy i wykonywałem jako podrostek różne prace u miejscowych rolników”. Jednocześnie uczył się w szkole powszechnej i ukończył siedmioklasową szkołę okupacyjną.

W końcu stycznia 1945 r. wraz z bliskimi powrócił w rodzinne strony. Ich gospodarstwo zastało zdewastowane, a wszelkie maszyny, sprzęt ruchomy i zwierzęta – skradzione.

FOT. 2 Stefan Banasiak w rodzinnej zagrodzie (lata 50. XX w.)

FOT. 3 Indeks Stefana Banasiaka, studenta Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Łódzkiego

Stefan Banasiak podjął wkrótce naukę w szkołach łęczyckich: w Państwowym Gimnazjum Koedukacyjnym, a następnie w Liceum Pedagogicznym. Naukę łączył z pomocą rodzicom w pracach gospodarskich. Po II wojnie światowej Stefan Banasiak został członkiem koła Związku Młodzieży Wiejskiej RP „Wici”. Koło to funkcjonowało w łęczyckim gimnazjum.

Maturę uzyskał w 1949 r. i musiał podjąć decyzję o dalszym kierunku kształcenia. Wspominał, że w gimnazjum zajmowały go przedmioty ścisłe: matematyka, fizyka i astronomia. Jednak z tych przedmiotów nie miał systematycznie przerobionego programu nauczania z zakresu liceum, a na korepetycje uzupełniające oraz studia techniczne brakowało funduszy. W tej sytuacji zdecydował się na złożenie podania o przyjęcie na studia na kierunku pedagogika Uniwersytetu Łódzkiego. Jednakże wobec gruntownej reorganizacji studiów w 1949 r. w konsekwencji wraz z kandydatami na pedagogów, socjologów i filozofów znalazł się na kierunku nauk społecznych.

Wykładowcami tego kierunku były ówczesne sławy polskiej humanistyki: socjologowie prof. Józef Chałasiński, Antonina Kłoskowska, Jan Szczyński i Jan Lutyński, filozofowie: małżonkowie Tadeusz i Janina Kotarbińscy, historycy: Józef F. Dutkiewicz i Henryk Katz, prawnik Jerzy Wróblewski i ekonomista Jan Mujzel. Początkowo na studiach miał S. Banasiak bardzo trudne warunki mieszkaniowe. Jak wspominał: „[...] na I roku studiów mieszkałem

w izbie w ogóle nie ogrzewanej. Biblioteki i sale wykładowe zapewniały dostęp do wiedzy i tego zwykłego ciepła. Uczyłem się więc gorliwie”². Studia I stopnia z zakresu nauk społecznych ukończył w 1952 r. Od 1 października podjął studia II stopnia na Wydziale Filozoficzno-Społecznym Uniwersytetu Warszawskiego. Stamtąd już w końcu 1952 r. został skierowany na kurs dla wykładowców przy Instytucie Kształcenia Kadr Naukowych. Końcowy egzamin złożył w dniu 20 X 1953 r., a następnie podjął starania o przyjęcie na studia eksternistyczne na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego. Studia na wspomnianym kursie zostały zaliczone jako równorzędne studiom II stopnia z zakresu historii. Pracując już w Łodzi, przedłożył na Uniwersytecie Warszawskim pracę magisterską. Obronił ją 4 X 1955 r. i uzyskał dyplom w zakresie historii (podstawy marksizmu-leninizmu).

Po ukończeniu studiów I stopnia (jesienią 1953) Stefan Banasiak został starszym asystentem w Katedrze Podstaw Marksizmu-Leninizmu na Wydziale Filozoficzno-Historycznym UŁ. W kręgu jego zainteresowań naukowych znalazły się dzieje międzynarodowego ruchu robotniczego, a w szczególności działalność i poglądy Eduarda Bernsteina. Wiązać to można z profilem badań Zakładu Międzynarodowego Ruchu Robotniczego, w którym, po likwidacji Katedry Podstaw Marksizmu-Leninizmu, znalazł się Stefan Banasiak.

Połowa dekady lat 50. XX w. to ważny okres w dziejach Polski, ale zarazem i w życiorysie ówczesnego mgr. Stefana Banasiaka. Tak on sam wspominał ten okres: „W środku dekady lat 50-tych wciągnięty zostałem w wir spraw politycznych i ideologicznych. Urzekały mnie dążenia do demokratyzacji, wolności i prawdy historycznej”.

W tym okresie jednym z kluczowych problemów były wybory do sejmu w styczniu 1957 r. Stefan Banasiak, jako sekretarz uniwersyteckiej organizacji partyjnej zaangażował się w działania na rzecz wprowadzenia na listy wyborcze kompetentnych osób, dających nadzieję na demokratyzacyjne przemiany. Skutecznie udało się przeforsować kandydatury profesorów Uniwersytetu Łódzkiego Jana Szczepańskiego i Remigiusza Bierzanka do Sejmu PRL. Stefan Banasiak miał również swój istotny udział w innej sprawie. Po 1956 r. w kręgach ministerialno-partyjnych pojawiła się idea nadania Uniwersytetowi Łódzkiemu patrona. Wsuwano kandydatury Juliana Marchlewskiego (chyba byłby faworytem) lub Juliana Tuwima. Stefan Banasiak wsparł działania rektora prof. Adama Szpunara, aby nie dawać uczelni patrona, lecz pozostać przy dotychczasowej nazwie³.

2 Archiwum rodzinne Andrzeja Banasiaka, Życiorys Stefana Banasiaka.

3 Tak to po latach opisywał późniejszy rektor UŁ prof. Wiesław Puś: „Otóż na początku pierwszej kadencji, najprawdopodobniej w końcu 1956 lub na początku 1957 r., rektor w czasie wizyty w Ministerstwie Szkolnictwa Wyższego w Warszawie otrzymał propozycję nadania naszej uczelni

Stefan Banasiak kierował organizacją partyjną UŁ w latach 1954–1958. To okres jego największego politycznego zaangażowania. On sam po latach (już z pewnym dystansem) tak oceniał ówczesną sytuację uniwersyteckiej organizacji partyjnej:

Na organizację partyjną i jej aktywy skierowany został atak z 2 stron. Prawica, a także osoby z tzw. „wściekłych”, podnosiła zarzuty, że partia przestała być rewolucyjna, że zatrzymała się w połowie drogi. Z kolei podniesione przez instancje partyjne hasło walki z rewizjonizmem prowadziło do określenia organizacji uniwersyteckiej na obradach w KŁ i KD jako głównej ostoi rewizjonizmu w Łodzi. I znów rodziło się poczucie krzywdy, gdyż padały epitety, a nikt nie przyszedł na Uniwersytet, by podjąć w tych sprawach merytoryczną dyskusję⁴.

Wśród atakowanych przez instancje partyjne działaczy znalazł się i lider organizacji partyjnej UŁ. Po kontrowersyjnym wystąpieniu na plenum łódzkiej organizacji partyjnej 24 II 1958 r. Stefana Banasiaka posądzono o „lansowanie fałszywych i szkodliwych politycznie teorii [...] wynikających z niezrozumienia polityki partii[...]”⁵. W konsekwencji nastąpiła zmiana w obsadzie funkcji I sekretarza PZPR na UŁ – w marcu 1958 r. Stefana Banasiaka zastąpił Wiesław Caban. Te polityczne doświadczenia skutkowały decyzją o wycofaniu się Stefana Banasiaka z aktywnej (w sensie organizacyjnym) działalności politycznej.

imienia Julina Marchlewskiego lub Juliana Tuwima. Propozycja ta wydawała się nie do odrzucenia, biorąc pod uwagę fakt nadania w nieodległym czasie imienia Bolesława Bieruta Uniwersytetowi Wrocławskiemu. Rektor A. Szpunar był zdecydowanie przeciwny tej propozycji, lecz musiał przygotować odpowiednią argumentację, aby uzasadnić, że nazwa Uniwersytet Łódzki nie wymaga dodatkowego imienia. W tym celu, nie upowszechniając tego trudnego problemu w środowisku uniwersyteckim, spotkał się z ówczesnym I sekretarzem POP PZPR naszej Uczelni, którym wtedy był mgr Stefan Banasiak – historyk (w latach późniejszych znany profesor Wydziału Filozoficzno-Historycznego, wieloletni dyrektor Instytutu Historii od 1970 do 1978 r.), z którym przygotowali następujące uzasadnienie poglądu, iż dotychczasowa nazwa Uniwersytet Łódzki nie powinna ulec zmianie. Otóż. Jak wiadomo, w 1955 r. w Polsce, w tym przede wszystkim w Łodzi, uroczyście obchodzono 50. rocznicę wydarzeń rewolucyjnych 1905–1907 w Królestwie Polskim, ukazało się wiele publikacji, w których m.in. podnoszono fakt, że po walkach czerwcowych w Łodzi w 1905 r., przywódca rosyjskich bolszewików Włodzimierz Lenin stwierdził: „proletariat łódzki dał przykład wyższych form walki (walki zbrojnej) klasie robotniczej Rosji”. Rektor A. Szpunar w rozmowach w ministerstwie oraz z władzami politycznymi w Łodzi uzasadniał, że w związku z wyżej przytoczoną wypowiedzią „wodza” rewolucji rosyjskiej, nazwa Uniwersytet Łódzki jest jak najbardziej właściwa, ma bowiem również odpowiednią wymowę polityczną. Argumentacja ta okazała się przekonująca dla urzędników ministerstwa oraz łódzkich władz partyjnych. Można było odetchnąć z ulgą, nazwa Uczelni pozostała niezmienną”. Por. W. Puś, *Zarys historii Uniwersytetu Łódzkiego 1945–2015*, Łódź 2015, s. 39–40.

4 Archiwum Państwowe w Łodzi, Komitet Uczelniany PZPR UŁ, t. 92, S. Banasiak, *XXX lat działalności organizacji partyjnej w Uniwersytecie Łódzkim (22 V 1975)*, k. 194.

5 Tamże, Komitet Łódzki PZPR, t. 712, k. 17, Postanowienia Sekretariatu KŁ PZPR w posiedzenia odbytego 25 II 1958 r.

U schyłku lat 50. Stefan Banasiak zaprzestał dotychczasowych poszukiwań naukowych i badań nad zachodnioeuropejskim ruchem socjaldemokratycznym. Wiązało się to m.in. z zatrudnieniem w Katedrze Historii Powszechnej Nowożytnej i Najnowszej. Tu, pod opieką prof. Józefa Dutkiewicza, rozpoczął badania problematyki Ziem Zachodnich i Północnych, a w szczególności funkcjonowania Państwowego Urzędu Repatriacyjnego (PUR). W październiku 1961 r. obronił w UŁ dysertację doktorską pt. „Działalność osadnicza Państwowego Urzędu Repatriacyjnego na Ziemiach Odzyskanych w latach 1945–1947”, a w marcu następnego roku uchwałą Rady Wydziału Filozoficzno-Historycznego otrzymał stopień naukowy doktora. Wspomniana praca doktorska została wkrótce opublikowana w Wydawnictwie Poznańskim⁶. W następnych latach kontynuował badania nad problematyką Ziem Zachodnich i zajął się przebiegiem wysiedlenia ludności niemieckiej z Polski po II wojnie światowej. Były to pionierskie badania, trudne pod względem warsztatowym i politycznym. W 1965 r. Profesor ukończył pracę habilitacyjną pt. „Przesiedlenie Niemców z Polski

FOT. 4 Zebranie pracowników Instytutu Historii UŁ, z lewej stoi Stefan Banasiak

⁶ S. Banasiak, *Działalność osadnicza Państwowego Urzędu Repatriacyjnego na Ziemiach Odzyskanych w latach 1945–1947*, Poznań 1963, ss. 244 + mapy.

w latach 1945–1950”. Po kilkuletnich perturbacjach wydawniczo-cenzorsko-politycznych w 1968 r. została ona wydana przez Uniwersytet Łódzki w ramach tzw. małej poligrafii w 79 numerowanych egzemplarzach (sic!)⁷. Monografia ta weszła na trwałe do historiografii, jest dalej przywoływana i cytowana przez badaczy, choć oczywiście ponad pół wieku od publikacji niektóre jej ustalenia są weryfikowane.

W oparciu o dotychczasowy dorobek naukowy i przedłożoną rozprawę habilitacyjną Stefan Banasiak uzyskał stopień naukowy docenta nauk humanistycznych w zakresie historii powszechnej nowożytnej i najnowszej. Nie można przyjąć pojawiających się czasami opinii jakoby Stefan Banasiak był tzw. „docentem marcowym”, docentem został w oparciu o dorobek naukowy, a uchwała Rady Wydziału Filozoficzno-Historycznego w tej sprawie ma datę 11 XII 1967 r. Procedury ówczesnie obowiązujące spowodowały, iż na stanowisko docenta awansowany został w roku 1968.

Kolejne awanse w karierze naukowej Stefana Banasiaka przysły później. W roku 1978 powołany został na stanowisko profesora nadzwyczajnego, a w 1990 r. został profesorem zwyczajnym. Prof. Banasiak pełnił wiele funkcji w strukturach Uniwersytetu Łódzkiego. Od roku 1968 był wicedyrektorem, a w latach 1970–1978 dyrektorem Instytutu Historii UŁ.

W tym czasie dał się poznać jako dobry organizator i gospodarz. W latach 1970–1975 Profesor był delegatem Rady Wydziału Filozoficzno-Historycznego do Senatu UŁ. W latach 1982–1990 był kierownikiem Studium Podyplomowego Historii dla Nauczycieli przy Wydziale Filozoficzno-Historycznym. Wielokrotnie uczestniczył w pracach komisji wyborczych w UŁ, w różnych statutowych komisjach Senatu (m.in. Komisji Statutowej ds. Badań Naukowych i Finansowo-Budżetowej), jak też w komisjach wyborczych na UŁ dla wyboru władz jednoosobowych i kolegialnych oraz w komisjach rekrutacyjnych.

Profesor od początku lat 70. był pracownikiem naukowo-dydaktycznym w Zakładzie Historii Najnowszej Polski. Gdy w październiku 1987 r. dokonano podziału tego Zakładu, objął kierownictwo jednego z dwóch powstałych wtedy nowych zakładów – Zakładu Historii Polski Ludowej, przemianowanego w lutym 1991 r. na Zakład Historii Polski Współczesnej, a wkrótce przekształconym w Katedrę Historii Polski Współczesnej. Na stanowisku kierownika tej Katedry pozostawał do emerytury, na którą udał się w z końcem września 1999 r. Z tej okazji Dziekan Wydziału Filozoficzno-Historycznego UŁ prof. Jan Szymczak skierował do niego okolicznościowy list, w którym czytamy m.in.:

7 S. Banasiak, *Przesiedlenie Niemców z Polski w latach 1945–1950*, Łódź 1968, ss. 258.

Wielce Szanowny Panie Profesorze,
W imieniu całej społeczności Wydziału Filozoficzno-Historycznego Uniwersytetu Łódzkiego, kolegium dziekańskiego i własnym dziękuję Panu Profesorowi za dotychczasową współpracę, wysiłek włożony w działalność naukowo-dydaktyczną, wychowawczą i organizacyjną w naszej Uczelni na różnych stanowiskach. Cenimy wysoko wiedzę i doświadczenie Pana Profesora. Gratulujemy dotychczasowych osiągnięć naukowych, na polu kształcenia młodzieży akademickiej i młodej kadry [...]»⁸.

Wiodący kierunek badań naukowych Profesora Banasiaka stanowiła problematyka ziem poniemieckich, wysiedlenia ludności niemieckiej i sprawy społeczno-demograficzne w Polsce zachodniej i północnej⁹. Jednakże interesowały go również i inne problemy. Jako jedyny na gruncie łódzkim specjalista dziejów najnowszych Łodzi i regionu podejmował zagadnienia historii lokalnej, m.in. dotyczące działalności partii robotniczych¹⁰. Kilka publikacji poświęcił dziejom Instytutu Historii, Uniwersytetu Łódzkiego i uniwersyteckiej organizacji partyjnej. W jego dorobku najważniejsze są przede wszystkim dwie książki i ponad 60 rozpraw i artykułów naukowych, w tym także kilka w języku angielskim i francuskim¹¹. Dopełniają je liczne artykuły popularnonaukowe i publicystyczne.

Profesor był aktywny w życiu naukowym w regionie łódzkim i w kraju. Jego dokonania naukowe były doceniane w środowisku naukowym, np. wybrano go delegatem na II Kongres Nauki Polskiej obradujący w Warszawie w czerwcu 1973 r., powołany został na członka Rady Naukowej Zakładu

8 Archiwum rodzinne Andrzeja Banasiaka, bp., List Dziekana Wydz. Filozoficzno-Historycznego UE prof. Jana Szymczaka do prof. Stefana Banasiaka z 24 IX 1999 r.

9 S. Banasiak, *Organizacja repatriacji ludności niemieckiej z Polski w latach 1946–1950*, „Przegląd Zachodni” 1963, nr 5; tenże, *Warunki przesiedlenia ludności niemieckiej z Polski na podstawie decyzji konferencji poczdamskiej*, „Komunikaty Instytutu Bałtyckiego” 1967, z. VI; tenże, *Migracje ludności na ziemiach polskich związane ze zmianą granic po drugiej wojnie światowej*, „Dzieje Najnowsze” 1971, nr 1–2; tenże, *Droga Polski do państwa jednolitonarodowego*, „Zeszyty Naukowe UE” Seria I, 1969, z. 63; tenże, *Wysiedlenie Niemców z Polski z perspektywy półwiecza*, [w:] *Władze komunistyczne wobec Ziemi Odzyskanych po II wojnie światowej. Materiały konferencji*, red. S. Lach, Słupsk 1997.

10 Por. np.: S. Banasiak, *Z dziejów Łodzi*, [w:] *Łódź. Rozwój miasta w Polsce Ludowej*, Warszawa 1970; tenże, *Województwo łódzkie w okresie Polski Ludowej*, [w:] *Województwo łódzkie 1919–1969. Studia i materiały*, Łódź 1971; tenże, *Działalność PPR i PPS w województwie łódzkim*, [w:] *Droga do jedności polskiego ruchu robotniczego. Powstanie PZPR*, Warszawa 1974; tenże, *Przemiany polityczno-społeczne i gospodarcze w okresie Polski Ludowej*, [w:] *Szkice z dziejów sieradzkiego*, Łódź 1977; tenże, *Droga do zjednoczenia*, [w:] *W dymach czarnych budzi się Łódź. Z dziejów łódzkiego ruchu robotniczego 1882–1948*, Łódź 1985.

11 S. Banasiak, *Settlement of the Polish Western Territories in 1945–1947*, „Polish Western Affairs” 1965, nr 1; tenże, *Le peuplement des Territoires Occidentaux de la Pologne de 1945 a 1947*, „La Pologne et les Affaires Occidentales” 1965, t. 1, nr 1–2.

Badań nad Polonią Zagraniczną Polskiej Akademii Nauk (funkcję tę pełnił przez dwie kadencje, do końca 1977 r.). Kilka lat później uchwałą sesji Plenarnej Wydziału I Nauk Społecznych PAN z 17 XII 1977 r. został wybrany do składu osobowego Komitetu Nauk Historycznych PAN na czas trwania kadencji jego władz (lata 1978–1980). Był członkiem w Komisji Niemcoznawczej Towarzystwa Rozwoju Ziemi Zachodnich. Działal również w Łódzkim Towarzystwie Naukowym. W latach 1964–1966 był członkiem Zarządu Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego. Był członkiem Plenum Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Łodzi i z tego tytułu był m.in. opiekunem Delegatury Powiatowej w Piotrkowie Trybunalskim. Uczestniczył w wielu sympozjach naukowych w wielu ośrodkach w kraju. Występował jako prelegent podczas ogólnopolskich sesji naukowych, np. w 1983 r. wygłosił referat „Ruch robotniczy a klasa robotnicza” na zorganizowanej przez Zarząd Główny PTH sesji upamiętniającej stulecie polskiego ruchu robotniczego.

Przez blisko pół wieku pracy dydaktycznej na UŁ Prof. Banasiak prowadził zajęcia dydaktyczne ze studentami: ćwiczenia z zakresu historii powszechnej po 1789 r., a następnie ćwiczenia i wykład z historii Polski po 1939 r. Prowadzenie zajęć z najnowszej historii wymagało wtedy wielu zabiegów i poszukiwań źródłowych wykraczających poza oficjalne programy i podręczniki. Jak wspominał: „W trakcie zajęć dydaktycznych odczuwałem rażące braki w zakresie faktografii i trudności w dotarciu do niektórych źródeł niezbędnych do historii współczesnej”. Przykładowo Prof. Banasiak zapoznawał na wykładzie kolejne roczniki studentów historii z mało wówczas znanymi dokumentami, jak np. protokół Ribbentrop-Mołotow z 23 VIII 1939 r. Prowadził też zajęcia z historii dla studentów filologii polskiej i germańskiej, a nawet biologii. Kilkakrotnie Profesor był opiekunem studenckich obozów naukowych (w Staszowie, Nowym Mieście, Łowiczu i Skierniewicach). W latach 1968–1970 był pełnomocnikiem Rektora UŁ ds. obozów naukowych.

Prof. Banasiak wypromował ponad 120 magistrów historii i pedagogiki, siedmiu doktorów. Był recenzentem w piętnastu przewodach doktorskich i czterech habilitacyjnych. Ponadto jeden raz był superrecenzentem przy nadawaniu stopnia doktora habilitowanego. Z kręgu słuchaczy jego seminarium kilka osób uzyskało habilitację, a jedna tytuł profesora. Udzielał konsultacji podczas pracy nad wieloma dysertacjami.

Za działalność naukową, społeczno-polityczną i organizacyjną był wiele razy nagradzany i honorowany odznaczeniami, wśród których odnotować warto Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski, nadany mu w 1989 r. Wcześniej otrzymał Złoty Krzyż Zasługi (1966) i Krzyż

Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1975). Odznaczony był też m.in. Honorową Odznaką Miasta Łodzi, Odznaką Tysiąclecia (1966), Medalami 30-lecia i 40-lecia Polski Ludowej (1974, 1984), Złotą Odznaką Uniwersytetu Łódzkiego i Medalem „Uniwersytet Łódzki w służbie społeczeństwa i nauki”, Medalem Komisji Edukacji Narodowej i w 1986 r. tytułem honorowym „Zasłużony Nauczyciel Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”, Medalem Rodła (1990) oraz Medalem 50-lecia Uniwersytetu Łódzkiego (1995). Wiele razy był uhonorowany nagrodami resortowymi i uczelnianymi, m.in. otrzymał Nagrodę Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego III stopnia za pracę habilitacyjną (1969) i Nagrodę Ministra Nauki Szkolnictwa Wyższego i Techniki II stopnia za działalność dydaktyczną i organizacyjną (1978), kilkakrotnie nagrodami naukowymi Rektora Uniwersytetu Łódzkiego.

Wychowankowie i współpracownicy pamiętają Profesora przede wszystkim jako pogodnego, życzliwego Człowieka, zawsze gotowego do udzielenia pomocy, rady, czy to studentowi, czy to współpracownikowi z Katedry. Szacunek budziła jego troska o rodzinę. Wspomnieć warto, że przez wiele lat Profesor opiekował się chorą żoną Jadwigą. Był dumny z osiągnięć swego syna Andrzeja i jego rodziny. W ostatnich latach życia zamieszkał wpiery przy ul. Rajskiej w Łodzi, a następnie wraz z rodziną w Warszawie. Związany był również z miejscowością Siedlątków (w pow. poddębickim), gdzie od 1993 r. posiadał działkę rekreacyjną. Jak wspomina jego syn: „Ojciec cenił przyrodę i starał się być aktywnym fizycznie. Lubił prace ogrodnicze, spacerować, jazdę na rowerze. Zawsze troszczył się o sprawy rodziny, ze szczególną atencją dla swej wnuczki Ani, z którą spędzał dużo wspólnego czasu na działce w Siedlątkowie”¹².

Profesor miał wszechstronne zainteresowania, nie tylko humanistyczne. Był pasjonatem techniki, miał w tym zakresie dużą wiedzę, ale i praktyczne umiejętności.

Prof. Stefan Banasiak przez pół wieku związany był z Uniwersytetem Łódzkim. Z tą uczelnią związane są jego kolejne szczeble awansów naukowych i zawodowych. Jego dokonania naukowe pozostaną na trwałe w dorobku polskiej historiografii.

Profesor Stefan Banasiak zmarł w Warszawie 26 III 2018 r. Uroczystości pogrzebowe odbyły się 4 kwietnia na cmentarzu przy ul. Ogrodowej w Łodzi. Tam Rodzina i łódzkie środowisko historyków pożegnały Profesora. Pochowany został obok zmarłej w 1992 r. żony Jadwigi. W imieniu władz Uniwersytetu Łódzkiego i Wydziału Filozoficzno-Historycznego pożegnał

12. Relacja syna Profesora, Andrzeja Banasiaka z 2018 roku – w posiadaniu Autora.

Profesora Dziekan tegoż Wydziału prof. dr hab. Maciej Kokoszko. Po nim wystąpił dyrektor Instytutu Historii prof. nadzw. dr hab. Dariusz Jeziorny. W imieniu grona osób związanych z Katedrą Historii Polski Współczesnej, pożegnał Prof. Stefana Banasiaka prof. nadzw. dr hab. Leszek Olejnik, kierownik Katedry Historii Polski i Świata po 1945 r. Profesor Banasiak szereg lat kierował Katedrą Historii Współczesnej, której tradycje podtrzymuje Katedra Historii Polski i Świata po 1945 r.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum rodzinne Andrzeja Banasiaka
Kserokopie i fotokopie dokumentów, zdjęć i innych materiałów źródłowych
Archiwum Państwowe w Łodzi
Komitet Łódzki PZPR
Komitet Uczelniany PZPR UŁ

Opracowania

Olejnik L., *Prof. Stefan Banasiak (1929–2018). Historyk dziejów najnowszych i dyrektor Instytutu Historii UŁ. Pro memoria*, „Rocznik Łódzki” 2018, t. LXVIII.
Profesor zw. Dr habil. Stefan Banasiak historyk dziejów najnowszych Polski (Katedra Historii Polski Współczesnej UŁ), Łódź 1999.
Puś W., *Zarys historii Uniwersytetu Łódzkiego 1945–2015*, Łódź 2015.
Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, województwo łódzkie, Warszawa 1925.
W służbie historii i społeczeństwa. Dzieje Oddziału Łódzkiego Polskiego Towarzystwa Historycznego 1927–2007, pod red. A. Szymczak i M. Nartowicz-Kot, Łódź 2007.
Zugaj L., *Historia administracji w gminie Łęczycza*, Lublin 2013.

Streszczenie: W artykule przedstawiono najważniejsze fakty z bogatej biografii prof. Stefana Banasiaka, historyka historii najnowszej i wieloletniego dyrektora Instytutu Historii Uniwersytetu Łódzkiego. Stefan Banasiak pochodził z ziemi łęczyckiej. Urodził się w Topoli Katowiej w rodzinie chłopskiej. Kilka lat po drugiej wojnie światowej ukończył Uniwersytet Łódzki, uzyskując tytuł magistra nauk społecznych. Od 1953 r. rozpoczął pracę jako asystent na tej uczelni, kontynuując jednocześnie studia na Uniwersytecie Warszawskim. Po uzyskaniu tytułu magistra rozwijał karierę naukową i dydaktyczną na Uniwersytecie Łódzkim. Uzyskał kolejne stopnie zaawansowania naukowego: w 1961 r. został doktorem, a w 1967 r. doktorem habilitowanym. W 1978 r. został profesorem nadzwyczajnym, a w 1990 r. profesorem zwyczajnym. W latach 1968–1970 był zastępcą dyrektora, następnie w latach 1970–1978 dyrektorem Instytutu Historii Uniwersytetu Łódzkiego. Osiągnął znaczący dorobek w badaniach naukowych, zwłaszcza w zakresie problematyki powojennych przesiedleń ludności niemieckiej i działalności osadniczej na Ziemiach Zachodnich i Północnych. Specjalizował się także w historii regionalnej, pisząc wiele publikacji z zakresu historii społecznej i politycznej Łodzi i innych ośrodków regionu łódzkiego. Miał duże osiągnięcia w kształceniu kadry naukowej historyków (wypromował ponad 120 magistrów

i 7 doktorów). Działal w wielu organizacjach i stowarzyszeniach. Pogrzeb profesora Banasiaka odbył się 4 IV 2018 r. na cmentarzu przy ulicy Ogrodowej w Łodzi.

Słowa kluczowe: historia najnowsza, Uniwersytet Łódzki, historycy łódzcy, Stefan Banasiak

---

Summary: The article presents the most important facts from the abundant biography of professor Stefan Banasiak, a historian of recent history and for a number of years the director of the Institute of History at the University of Lodz. Stefan Banasiak came from the Łęczyca region. He was born in Topola Katowa in a peasant family. A few years after the Second World War he graduated from the University of Lodz with a degree in social sciences. From 1953, he started working as an assistant at this university, while continuing his studies at the University of Warsaw. After obtaining a master's degree, he developed a scientific and didactic career at the University of Lodz. He obtained further levels of academic advancement: in 1961 he became a doctor and in 1967 he received a postdoctoral degree. In 1978, he was appointed an associate professor, and in 1990 became a full professor. In the years 1968–1970 he was deputy director, then in the years 1970–1978 the director of the Institute of History of the University of Lodz. He obtained significant achievements in scientific research, especially the problems of post-war resettlement of German population and settlement activity in the Western and Northern Territories. He also specialized in regional history, writing many publications on social and political history of Łódź and other centers of the Lodz region. He had great achievements in educating the scientific staff of historians (he promoted over 120 MAs and 7 doctors). He was active in many organizations and associations. The funeral of professor Banasiak took place on April 4, 2018 at the cemetery in Łódź in Ogrodowa Street.

Keywords: recent history, University of Lodz, historians of Lodz, Stefan Banasiak

---